

SUOMEN ALUEKEHITYS MILITARISAATION AIKAKAUDELLA

SAMI MOISIO

Professori | Geotieteiden ja maantieteen osasto, Helsingin yliopisto

Kuva: Pixabay.

Viimeistään 1980-luvulla käynnistynyt ja kansainvälisen keskinäisriippuvuuden merkitystä niin geopolittisen vakauden kuin pääoman kasaantumisen näkökulmasta korostanut globalisaatiovaihe näyttää tulleen tiensä päähän. Siirtymä globalisaation uuteen vaiheeseen on meneillään. Militarisoituminen leimaa globalisaation uutta vaihetta.

Käsitteellä militarisoituminen viittaa ensinnäkin turvallisuusajattelun dominanssiin yleisessä yhteiskuntapolitiikassa: lähes kaikista kulttuurisista, taloudellisista ja sosiaalisista prosesseista muodostuu potentiaalisia kansallisia turvallisuuskysymyksiä. Toisaalta militarisoituminen viittaa sellaiseen strategiseen ajatteluun, jossa taloudelliset vaihtosuhteet saavat merkittävän osan sisältöään ystävän ja potentiaalisen vihollisen välisestä erottelusta. Kun kansallisvaltioiden ja EU:n kaltaiset toimijat geopolitisoivat taloudelliset vaihtosuhteet, myös yritysten toimintaa pyritään sääntelemään potentiaalisten aseellisten konfliktien näkökulmasta. Kolmanneksi militarisaatio viittaa turvallisuuskysymyksiin erikoistuneen talouden sektorin – joka kattaa kaiken perinteisestä aseellisuudesta kasvojen tunnistusvälineiden tuotantoon – kasvavaan taloudelliseen ja poliittiseen merkitykseen.

Suomen aluekehitys on aina heijastellut maailmanlaajuisia poliittistaloudellisia trendejä. Myös globalisaation uusi vaihe vaikuttaa jollain tavoin Suomen aluekehitykseen ja siihen liittyvään politiikkaan niin lyhyellä kuin keskipitkälläkin aikavälillä. Pohdin näitä vaikutuksia kahden ilmeisen

esimerkin avulla. Ensin pohdin lyhyesti Suomen Nato-jäsenyyden mahdollista vaikutusta aluekehitykseen. Toiseksi käsittelem tiivistetysti geopolittisen suuraluepolitiikan ja Suomen aluekehityksen kytkeytymistä toisiinsa. Lopuksi palaan aluekehityksen perusasioihin.

Aluepolitiikka turvallisuuspolitiikkana – Muuttaako Nato-jäsenyys jotakin?

Suomessa militarismin aluepoliittinen merkitys on vaihdellut eri aikoina. Laaja turvallisuuspolitiikka oli aluepolitiikan keskeinen ponnin alueellisesti hajautetun hyvinvointivaltion rakennuskaudella 1960-luvun alusta aina 1990-luvulle asti. Kyse oli aluepolitiikan avulla tapahtuvasta valtion itsenäisyyden turvaamisesta, eli vastaamisesta kommunistisen Neuvostoliiton muodostamaan eksistentiaaliseen uhkaan. Ajan geopolittisessä ajattelussa aluepolitiikan tehtävä oli kiinnittää valtion alueet osaksi kansallista kokonaisuutta. Logiikka kumpusi sekä alueluovutuksista, joita Suomi joutui toisen maailmansodan seurauksena tekemään, että kansakunnan eheyden teemasta. Koko valtioalueen kattaneiden infrastruktuurihankkeiden avulla rakennettiin kansantaloutta ja lisättiin valtion alueellista näkyvyyttä ja sen symbolista voimaa. Ajatus oli, että kansalainen on valmis puolustamaan aluetta, jolla on hänelle sekä kansallinen että myös väitön paikallinen tai alueellinen merkitys. Valtioalueen puolustuksen syvyyden katsottiin olevan suoraan sidoksissa kansalaisen elinympäristön vahvuuteen.

Valtioalueen puolustuksen syvyyden katsottiin olevan suoraan sidoksissa kansalaisen elinympäristön vahvuuteen.

Aluepolitiikan ja julkisten investointien avulla pyrittiin elinympäristöjä samankaltaistamaan sellaisilla alueilla, joilla talouden modernisaatio oli vaikeaa toteuttaa ainoastaan yksityisin varoin. Kansallinen koheesio oli kaikki kaikessa. Tämä valtiokapitalismin vaihe huipentui 1980-luvun alussa, jolloin maamme alueelliset kehittyneisyserot olivat pienimmillään (Moisio 2012).

Turvallisuuspolitiikan merkitys aluepolitiikassa heikkeni Suomessa 1990-luvulta aina viime vuosiin asti. Heikentyminen tapahtui aikana, jolloin kiinnittyminen globaalin innovaatiotalouden suurkaupunkikeskeisiin talousverkostoihin ja niissä menestymiseen alkoi näyttäytyä Suomen kansan ja valtion tulevaisuuden kannalta hyvin tärkeänä tekijänä. Nyt kansallisen menestyksen nimissä tuli Suomeen rakentaa niin monta Piilaakso-kopiota kuin mahdollista. Innovaatioekosysteemi-retoriikka kukoisti ja aineettomat investoinnit syrjäyttivät aineelliset investoinnit. Suomalaisetkin alkoivat oppia sen, mitä urbaani kasautumishyöty tarkoittaa ja miten se liittyy valtioiden kaltaisten poliittisten yhteisöjen toiminnan taloudelliseen tehostamiseen (Moisio 2018).

Venäjän hyökkäys Ukrainaan vuoden 2022 helmikuussa on nopeasti johtanut perinteisen geopolitiikan paluuseen aluepoliittiseen keskusteluun. Piilaakso-logiikka ei ole kadonnut mihinkään, mutta Venäjän sotilaallisen uhan korostaminen on tuonut aluepoliittiseen keskusteluun turvallisuuspoliittisen perusvireen. Monet suomalaiset poliitikot ovat viime aikoina painottaneet esimerkiksi Itä-Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittista

merkitystä. On selvää, että tällaisen ajattelun laaja hyväksyntä johtaisi valtakunnan alueellisen kehityksen suuntaamiseen uudella tavalla. Toisin sanoen Suomen alueiden tulevaisuuden kannalta on merkitystä, jos keskeiset poliittiset tahot jatkossa mieltävät alueiden kehittämisen geopolittisena kysymyksenä ja nimenomaan käsitteen turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa merkityksessä. Tässä mielessä pidän erittäin kiinnostavana, ettei ensimmäisessä Nato-Suomessa tehdyssä hallitusohjelmassa (Petteri Orpon hallitusohjelma 2023) ole selkeää kansallisen turvallisuuden alueohjelmaa. Pikemminkin hallitusohjelma tyypistää alueellisen kehittämisen vain kaupunkipoliittisen ohjelmityön tarpeeseen sekä kaupunkien ja valtion kumppanuuksien kehittämiseen.

Hallitusohjelma ei korosta Suomen alueiden koulutus-, elinkeino-, luonnonvara- ja hyvinvointipoliittista kehittämistä kansallisen turvallisuuden perspektiivistä tärkeänä etulinjastrategiana, jossa sidottaisiin yhteen taloudellinen, kansallinen ja sosiaalinen näkökulma. Pikemminkin on kyse asevaraisen puolustuspolitiikan suorasta korostamisesta ja asehankinnoista. Nato-jäsenyys korostaa maanpuolustukselle keskeisten infrastruktuurien (esim. lentokentät, tiet ja rautatiet) merkitystä ja luo valmiuksia sekä selkeitä vastuita niiden ylläpitoon esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomessa. Tästä huolimatta on myös täysin mahdollista, että Nato-jäsenyys ei vaikutakaan jo kolme vuosikymmentä meneillään olleeseen alueelliseen keskittymiskäytökseen. Voi hyvin olla, että yleisestä militarisoitumiskäytöksestä huolimatta Nato-jäsenyydestä ei tule maamme heikoimmassa asemassa oleville alueille aluekehityksellistä pelastusrengasta.

Lyhyesti sanoen: Esimerkiksi NATO-maiden F35-hävittäjien nousu- ja laskeutumisharjoituksilla Itä-Suomen maanteillä – tai muilla vastaavilla pistemäsillä sotilaskaluston testaamisilla – ei ole sanottavia aluerakennevaikutuksia. Vaikutuksia voisi syntyä vasta laajojen sotilaallisten infrastruktuurien rakentamisen ja niihin liittyvien tukitoimintojen tai peräti aseteollisuuden kehittämisen kautta. Toisaalta jäsenyys puolustusliitossa voi tuoda mukanaan maariskiä lieventävän turvallisuustekijän, joka saattaa vaikuttaa ulkomaisten investointien houkutteluun Suomen eri alueille. Tällä Nato-jäsenyyden ulottuvuudella voi olla suoria aluekehitysvaikutuksia.

Geopolitiikka taloudellisena suuraluepolitiikkana

Globaali koronakriisi sekä Venäjän sota Ukrainassa ovat johtamassa kehityskulkuun, jolla saattaa olla

Suomessa aluerakennevaikutuksia. Viittaan tällä eräänlaisten globaalien talouspoliittisten suuralueiden muodostumiseen. Suuraluekehitys saa voimansa kansainvälisten taloussuhteiden selkeästä militarisoitumisesta. Kyse on siirtymästä, jossa tuotantoketjuja pidentäneen talousglobalisaation monikymmenvuotinen jakso on tulossa päätökseen. Globaalien keskinäisriippuvuuksien positiivista luonnetta korostaneeseen vaiheeseen verrattuna kyse on nyt keskinäisriippuvuuksien tunnistamisesta ja vähentämisestä sekä taloudellisen ja teknologisen riippumattomuuden poliittisesta rakentamisesta. Nyt Euroopan unionin poliittikot pyytävät yrityksiä paikantamaan tuotantoketjuissaan olevia mahdollisia poliittisia riippuvuuksia. EU ja yksittäiset unionin valtiot tarvitsevat esimerkiksi tietoa siitä, voitaisiinko tiettyyn hyödykkeeseen tarvittavan komponentin valmistuksen siirrolla Eurooppaan vähentää geopolittista riippuvuutta vaikkapa Kiinasta. Ystävän ja potentiaalisen vihollisen teema rakentuu globaalissa taloudessa parhaillaan uudella tavalla.

Yhdysvaltain mikrosirupolitiikka (esim. Chips and Science Act, 2022) ja keskustelu Euroopan unionin teknologisesta suvereniteetista ovat suuraluepolitiikan konkreettisia ilmentymiä. Suuraluepolitiikan lisäksi globaalien taloussuhteiden uudelleenmuotoutumiseen liittyy valtion aikaisempaa suurempi rooli alueellisessa kehittämisessä. Yhdysvalloissa istuva presidentti Biden korostaa uudelleenvalintaansa tähtäävässä presidentinvaalikampanjassaan teollisen tuotannon tuomista takaisin Yhdysvaltoihin. Euroopan unionissa puolestaan todistetaan alueellisen teollisuuspolitiikan uutta tulemistä. Saksa ja Ranska investoivat voimakkaasti vihreän siirtymän teollisuuteen. Esimerkiksi Pohjois-Ranskan ”keltaliivialueet” ovat näiden investointien avulla päässeet takaisin Ranskan taloudelliselle kartalle. Myös Suomessa on herätty tähän kehitykseen: esimerkiksi ”puhtaan sähkön” ja ”vihreän vedyn” tuotantoa on alettu tukea julkisin investoinnein. Valtion paluu alueelliseen kehittämispolitiikkaan on ollut itse asiassa niin voimallinen, että EU-alueella on herännyt huoli sisämarkkinoiden tulevaisuudesta. Valtioiden alueellisen teollisuuspolitiikan on esitetty vääristävän sisämarkkinoiden kilpailuosuhteita.

Suomen aluekehityksen kannalta globaalien taloussuhteiden militarisoituminen – ja tähän liittyen suuraluepolitiikka sekä valtion uusi aktiivinen rooli teollisuuspolitiikassa – on erittäin merkittävä ilmiö. Tämä on asianlaita varsinkin, jos EU:sta todella pyritään luomaan uudenlainen geopolittinen kokonaisuus, jonka talouskapa-

siteetti kattaa laajasti tuotantoketjun eri osia ja jonka teollinen kapasiteetti on esimerkiksi data-taloudessa, puolustusteollisuudessa tai vihreän siirtymän teknologiassa aikaisempaa heikommin riippuvainen kilpailevista suuralueista tai niiden johtavista valtioista kuten Kiinasta. Tällöin Suomi ja sen alueet olisi sijoitettava osaksi tätä uutta kokonaisuutta.

EU:n keskeiset teollisuusmaat ovat hyvin riippuvaisia monien sellaisten raaka-aineiden tuonnista, jotka ovat tärkeitä vihreän siirtymän, digitaaliteollisuuden, teknologijohtajuuden ja omavaraisuuden kannalta. Kiinan nykyinen kaupapolitiikka on tehnyt esimerkiksi koboltista, litiumista ja monista muista aineista ”geopolittisia mineraaleja”, joita esimerkiksi digitalisaatio edellyttää. On selvää, että suuri osa Suomea on eurooppalaisessa teollisuuspoliittisessa visiotyössä kiinnostava esimerkiksi sähköautoihin, aurinkopaneeleihin tai älypuhelimien tarvittavien kriittisten raaka-aineiden tuotantoalueena, eli alhaisen jalostusasteen territoriona. Suomen alueellisen kehittämistyön yhtenä haasteena on nimenomaan se, miten koko valtioalue saadaan pidettyä mukana korkean jalostusasteen taloudellisessa toiminnassa.

Suuraluekehitys avaa Suomen alueille monia mahdollisuuksia. Mutta kehitykseen liittyy myös ilmiselviä haasteita. Suomen alueet olisi sijoitettava osaksi uutta EU-taloussuhteiden siten, ettei Suomen aluekehitys johda keskipitkällä aikajänteellä ikään kuin kahteen eri maailmaan: toisaalta korkean osaamisen ja korkean jalostusasteen alueeseen ja toisaalta eräänlaiseen kriittisten raaka-aineiden tuotantoalueeseen. Oma veikkaukseni on, että ilman valtion aktiivista teollisuuspolitiikkaa Suomen valtion jakaantuminen voimistuu entisestään.

Lopuksi

Nyt kehityksessä oleva militarismin leimaama globalisaation vaihe on Suomelle selkeä haaste. Olemassa olevien kehityspolkujen vahvistaminen sekä uusien menestyspolkujen luominen vaatii Suomen aluekehitystoimijoilta sekä valtion keskushallinnon edustajilta ideointikykyä, oikea-aikaisuutta ja yhteistyötä. Ideointitarve koskee myös hallinnon rakenteita, rajoja ja laatua. Samalla tulee pohtia meneillään olevan globaalien kehityksen tarjoamia mahdollisuuksia ja toimia ennakoivasti. Toisaalta virtuoosimainekaan ideointi ei riitä, jos Suomen alueiden perustekijät kehittyvät haitalliseen suuntaan.

Jos Suomen alueiden kehittämisen perustekijöitä tarkastellaan nykyhetken näkökulmasta,

voidaan tiivistetysti nostaa esille ainakin seuraavat seikat:

1. Alueellinen kehittämispolitiikka on turvallisuuspolitiikkaa. Heikoista alueista muodostuu heikko valtio.
2. Turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta aluekehitys ei voi nojata ainoastaan tilalliseen keskittämiseen, sillä valtion alueellisen suvereniteetin ylläpitäminen vaatii myös hajauttamista.
3. Alueiden hallinnollisella hahmolla ja aluehallinnon suorituskyvyllä on merkittävä vaikutus aluekehitykseen. Suomen alueet tulee geopolitiikan uutena aikana siirtää Suomen ja Euroopan kartalle uudella tavalla.
4. Aluekehitys rakentuu ajanmukaisten, ylläpidettyjen ja toimivien perusinfrastruktuurien varaan. Samoja infrastruktuureita uudistamalla toteutetaan esimerkiksi niin sanottu vihreä siirtymä.
5. Suomen alueiden kehityspotentiaali perustuu jo keskipitkällä aikajänteellä uudenlaisen taloudellisten suuralueiden ja lyhyempien toimitusketjujen varaan rakentuvalle maailmantaloudelle, jossa 1990-lukulainen globalisaatioajattelu on osin vanhentunutta.
6. Suomen alueiden kehittäminen liittyy jatkosakin ennen muuta investointeihin, eli yksityiseen ja julkisen rahan liikkeeseen, alueiden ja kuntien laadukkaaseen strategia työhön, alueelliseen yhteistyöhön, saavutettavuuden ylläpitoon ja kehittämiseen, osaamisen uudistamiseen ja vahvistamiseen sekä valtion ja alueiden sekä yksittäisten kuntien välisen suhteen laadulliseen kehittämiseen.
7. Valtion keskushallinnolla on jatkossakin tärkeä rooli Suomen alueiden kehittämisessä. Keskushallinnon merkitys Suomen alueiden strategisessa sijoittamisessa muotoutuvaan EU-suurtalousalueeseen ja sen teollisuuspolitiikkaan korostuu tulevaisuudessa.

Lähteet

- Moisio, Sami (2012). *Valtio, alue, politiikka*. Vastapaino, Tampere.
- Moisio, Sami (2018). *Geopolitics of the knowledge-based economy*. Routledge, London.